

IZ TUJIH IZKUŠENJ FROM THE FOREIGN EXPERIENCES

O PREDLOGU ZA IZBOLJŠANJE BENEŠKE LISTINE

Peter Fister

Ljubljana, Univerza, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo

UDK 719:72

PROPOSAL FOR IMPROVING THE TEXT
OF THE CHARTER OF VENICE

IZVLEČEK

Avtor predstavlja s kratkim uvodom poljski predlog za izboljšanje besedila Beneške listine, ki je dozorel ob delih v Varšavi.

The author presents, with a short introduction, the Polish proposal for the improvement of the text of the Charter of Venice, as matured during the works done at Warsaw.

Med strokovno ekskurzijo po Poljskem se mi je ponudila priložnost, da me poljski kolegi seznanijo z njihovim najnovejšim predlogom za izboljšanje besedila Beneške listine. Ker mislim, da so njihove specifične težave dokaj podobne našim in ker je novi predlog pravzaprav velik prispevek k teoriji in načelom konservatorske prakse na področju arhitekturnih spomenikov, je prav, če tudi pri nas spoznamo njihova prizadevanja.

Avtorja Andrzej Gruszecki in Waldemar Łysiak (ta je tudi urednik revije *Architektura*, v kateri je v številki 1—2 l. 1974 predlog tudi izšel), sta v eksaktni obliki predložila predlog dopolnitve 3. in 4. člena Beneške listine, v katerih je največ opredelitev, s katerimi se srečujemo ob obravnavanju arhitekturnih spomenikov. Z njunim dovoljenjem in z nekaj uvodnimi mislimi posredujem del teksta, ki je sicer dosti obširnejši, dopolnjen z vrsto grafičnih prikazov in pojasnil, s prepisom obeh poglavij iz Beneške listine o konservaciji in restavraciji in vrsto spremnih fotografij, ki pojasnjujejo izvor idej.

Da je na Poljskem prišlo do take vrste »upora« proti ustaljeni praksi konservatorske službe, je razumljivo, saj je tu struktura strokovnjakov, ki delajo v njej, povsem drugačna kot drugje — močno prevladujejo tehnični profili, med njimi predvsem arhitekti, kar izvira iz njihove posebne usmeritve v široko obnovo arhitekturne dediščine, ki je bila v pretežni meri uničena med zadnjo svetovno vojno. Ob tem je prišlo tudi do spopada generacij. Starejša, ki si na

položajih mestnih konservatorjev ali arhitektov lasti popolno oblast, se je proslavila takoj po vojni s širokopoteznimi obnovami (Staro mesto v Varšavi itd.), ki so bile umestne zaradi nacionalnega ponosa in ki danes postajajo že breme... Ta generacija hoče tudi danes nadaljevati rekonstrukcije takega obsega, medtem ko dejansko varstvo spomenikov nazaduje. Kot primer so mi pokazali poljski kolegi zelo harmonično četrto Varšave (ob politehniko), ki jo v celoti sestavljajo secesijske stavbe take kvalitete, da pri nas ni podobnih, ali pa spet vrsto spomenikov ljudske arhitekture, ki propada brez milosti (mlini na veter itd.), oboje pa brezobzirno izločeno iz kategorije spomenikov ter namenjeno propadu ali celo načrtnemu rušenju. Tako so npr. celotno mestno četrto Bielska-Białej, zgrajeno v 19. stoletju, razstrelili z dinamitom, da so skozi njo speljali cesto (članek v *Zycie Warszawy* z dne 19. 8. 1974!). Po drugi strani pa obstajajo megalomanski načrti obnove utrjenega kompleksa gradu Krzyżtopór, ki je bil porušen že leta 1655 in katerega obnova bi terjala toliko sredstev, kot jih ima na razpolago celotna poljska konservatorska dejavnost v nekaj letih (okrog 200 milijonov zlotov).

Razdor med generacijama se je poglobljil tudi zaradi različnih izhodišč. Stara generacija še vedno vztraja pri »osebnem« delu, medtem ko mlada zahteva tudi teoretično osnovo. Oba avtorja predloga sta predavatelja na Fakulteti za arhitekturo ter morda še bolj čutila potrebo po uzakonjenosti in neke vrste kodeksu načel konservatorske teorije, da bi bilo z njimi mogoče ocenjevati umestnost posegov na spomenikih. Tega se seveda vodeči konservatorji izogibajo, zato so morali mladi poseči po mednarodnih merilih. Res je tudi, da je Beneška listina bila za svoj čas zelo napredna (marsikdo še danes ni prišel do njenega nivoja), da pa je danes, ko je znanost in teorija konservatorstva tako napredovala, treba na vsak način dopolniti.

V predlogu poljskih kolegov je pomanjkljivost morda v tem, da sta oba arhitekta in sta gledala vse probleme le s tega gledišča. Vemo pa, da se dnevno srečujemo s podobno problematiko in neizdelanimi kriteriji tudi pri drugih vrstah spomenikov, spomnimo se samo problematike polihromacije ob razstavi gotske plastike, problematike restavriranja ali, bolje, rekonstruiranja fresk itd.

Ko že govorimo o pomanjkljivosti sicer izredno naprednega in vsekakor upoštevanja vrednega predloga, naj omenim še nejasnost, ki pa je ni mogoče enostavno rešiti. V poglavju o restavriranju (št. 2) dopuščata avtorja odstranjanje kasnejših dodatkov (z določenimi pogoji), da bi bilo mogoče pokazati kompozicijo arhitekture, medtem ko v poglavju o nepravilnih posegih dovoljujeta le anastilozo, obnovo iz razkosanih delov, rekonstrukcijo ene od razvojnih stopenj pa imenujeta »graje vredno dejanje« ter tako deloma izključujeta eno od druge možnosti. Taka nedoslednost je razumljiva, saj izhaja iz **nedodelanega sistema valorizacije posameznih sestavin spomenika**. Prav tak sistem, za katerega bo kriterije treba šele izdelati, bo omogočal nedvoumne odločitve za ali proti restavriranju neke določene razvojne faze spomenika ali zgodovinskega kompleksa (mesta). To je naloga, ki bo izvedljiva šele v sodelovanju med vsemi strokovnimi profili, ki se ukvarjajo z varstvom spomenikov...

Če sledimo izvajanju poljskih kolegov, se bomo kmalu prepričali, da so naši problemi kar neverjetno podobni njihovim. Poskusimo jih nekaj naštet.

1. Strešna kritina — ohranjanje stare ali nadomeščanje z novo (problemi ohranjanja materiala in njegovega vzdrževanja)...

2. Fasadni ometi in opleski — ohranjanje in obnavljanje prvotnih ali zamenjava materialov in tehnik...

3) Utrjevalni postopki s sodobnimi materiali. Pri nas še vedno uporabljajo vidne zidne vezi, nadomeščanje z vidnimi novimi konstrukcijami namesto s skritimi, vidno fugiranje kamnitega zidu kot način utrjevanja itd., kar vse izvira iz nepoznavanja tako načel kot sodobnih metod: utrjevanja materialov in konstrukcij z injiciranjem različnih veziv, ne samo cementne malte, površinske zaščite materialov s silikonskimi preparati, utrjevanja terena z elektrokinetskimi in drugimi postopki...

4. V okviru adaptacij:

— še vedno ločeno obravnavanje posameznih delov stavb namesto stavbe kot celote (pritličje: predimenzionirane izložbe, neustrezne tako v materialu kot v barvi, še bolj pa v arhitekturni kompoziciji itd.)...

— nepravilno vsiljevanje novih funkcij, ki jih arhitektura ne prenese (od tod neustrezne predelave arhitekture), namesto kompleksnih študij, ki bi temeljile tudi v širšem spomenikovem okolju in na vseh njegovih kvalitetah...

— doslej še nobenega načrtnega revitalizacijskega posega v naše urbane komplekse...

5. Ob restavriranju (arhitekture) se le redkokdaj upošteva razločevanje med izvornimi deli in novimi dodatki, nikjer (pa tudi v poljskem predlogu ne!) niso točno opredeljeni pojmi valorizacije (glej zgoraj!), ki bi omogočali različne stopnje rekonstrukcij oziroma bi preprečevali pri nas splošno prakso, da je treba za vsako ceno izluščiti najstarejšo fazo ter morda le fragmentarno ohranjevati kasnejše...

6) Poseben sklop vprašanj je tudi obnova (restavriranje ali konserviranje) barvne podobe arhitektonskih spomenikov in urbanih kompleksov. Tudi tu je pri nas toliko načinov in teorij, kolikor je izvajalcev; nekatere rešitve bi bile pravilnejše ob upoštevanju načel, ki jih predlagajo poljski kolegi, predvsem načela o restavriranju v mejah znanstvene gotovosti, ki naj pojasni kompozicijo (celoto, integriteto) spomenika...

Ob prevajanju teksta, še bolj pa v dnevni praksi, je nastopila še posebna težava. To je pomanjkljiva NOMENKLATURA, poimenovanje pojmov in v zvezi z njim seveda tudi razčiščenost teh pojmov in njihovih pomenov. Že poljska avtorja sta morala uvesti na področju arhitekturnih spomenikov dve merili, prvo za arhitekturne spomenike in drugo za urbanistične. Taki pojmi izvirajo seveda tudi iz že osvojenih izrazov, ki jih uporabljajo današnji arhitekti in planerji. Če pa pomislimo, da je delo na arhitektonskih spomenikih neposredno povezano z njimi in da je sodelovanje konservatorja z načrtovalcem dnevna praksa, ne bi bilo prav nič narobe, če bi sprejeli tudi nekaj njihovih pojmov.

Navedel bi rad le nekaj problemov, ki nastopajo v zvezi s predloženim tekstom, nimam pa namena, da bi podajal tudi rešitve; za to je potrebno posebno skrbno delo in pripravljenost vseh, da jih tudi sprejmejo.

V zvezi s prostorom se pojavljajo naslednje oznake: **zgodovinski** (včasih tudi historični) **kraj**: lahko označuje tudi kraj dogodka,

zgodovinsko mesto: lahko prostor ali mesto kot urbana celota,

zgodovinsko naselje: lahko še stoječe ali arheološki spomenik, lahko vas, mesto ipd.,

zgodovinski kompleks: označuje vse, kar je bilo pod zgornjimi pojmi, lahko pa tudi spomenik z njegovim ambientom itd.

Okolje spomenika pomeni materialno danost ali značaj prostora, **ambient** pomeni le značaj določenega prostora, ki spomenik obdaja.

Barvitost pomeni predvsem živahnost barv, medtem ko pomeni tujka **kolorit** bolj značaj, ki ga barve dajejo določenemu spomeniku ali kompleksu.

Konservatorska dejavnost ima za svoje delo najrazličnejše izraze, ki jih uporablja brez posebnega reda.

Med arhitekti udomačena beseda **asanacija** naj bi pomenila vse mogoče, če jo analiziramo, pa pomeni predvsem saniranje (zdravljenje) materialov in konstrukcij; tako si jo razlagajo tudi arhitekti sami.

Revitalizacija, ponekad tudi **revalorizacija**, je tujka, ki prodira k nam skupaj z idejo o potrebnosti kompleksnih posegov v stara mestna jedra. Vsekakor pomeni več kot samo asanacija, saj je v njej zajeta predvsem funkcija in pa omogočitev nadaljnjega obstoja arhitekturnih spomenikov.

Obnova pomeni pri nas več pojmov:

ponovno zgraditev (integralno rekonstrukcijo),
restavriranje,
konserviranje.

V francoščini ali angleščini, ki sta uradna jezika za mednarodne dogovore, uporabljajo besedi reconstitution in reconstruction; v prevodu (glej slovar) sta obe označeni z istim pojmom — obnovitev, pa tudi v originalnih tekstih sta največkrat pomešani ter le malo izražata niansiranje, ki je skrito v njih.

Gornji pojmi in poskus njihove razlage kažejo na neurejenost; del te neurejenosti sta poskušala odpraviti Gruszecki in Łysiak, ne bo pa jih mogoče pojasniti in uvesti v prakso takoj. Za to bo potrebnega še mnogo dela, teoretičnega razpravljanja in praktične preizkušnje, predvsem pa sodelovanja tako med posameznimi strokovnimi profili kot s kolegi z vsega sveta. Skrajšani tekst predloga za novo besedilo Beneške listine naj bo tudi snov za razmišljanje in morda celo za nove ideje in načela.

PREDLOG ZA NOVO BESEDILO BENEŠKE LISTINE

(Povzeto po reviji Architektura 1—2, 1974,
Organ Stowarzyszenia Architektów Polskich)

PRVI DEL

Pravilni tehnični posegi na spomenikih

Celotna vsebina Beneške listine obsega naslednja poglavja: 1. Uvod, 2. Opredelitve, (3.) Varstvo, (4.) Restavriranje, 5. Zgodovinski kraji, 6. Izkopavanja, 7. Objave.

Tretje in četrto poglavje sta bistvenega pomena za tehnično obravnavanje arhitekturnih spomenikov. Čeprav je njun splošni značaj nesporno pravilen, pa vendar dejansko besedilo ni dovolj natančno. Posamezni deli izrazov, ki se nanašajo na načela, so pomešani med seboj in zato niso popolnoma jasni (pripombe o adaptacijah so vključene v poglavje o varstvu). Glavna napaka tretjega in četrtega poglavja Beneške listine pa je v pomanjkanju opredelitev, ki se nanašajo na varstvo spomenikov, kar predstavlja temelj tehničnemu

obravnavanju, kakor tudi nepopolna in nejasna opredelitev restavriranja. Zgornje pomanjkljivosti omogočajo preveč prostosti pri razlaganju načel, kar je škodljivo, kadar gre za spomenike.

Zaradi tega tretje in četrto poglavje Beneške listine nimata zadostnega pomena pri praktičnem obravnavanju spomenikov ter terjata pojasnitve in dopolnitve, ki jima bodo omogočile, da postaneta koristno sredstvo za arhitekto.

PREDLOGI ZA OPREDELITVE:

VARSTVO

Varstvo (=ohranjevanje; conservation, op. pr.) je temeljni poseg pri tehničnih delih na spomeniku. Lahko ga delimo v dve vrsti posegov:

1. Varstvo, ki pomeni stalno vzdrževanje spomenika v dobrem stanju (majhna tekoča popravila).

Primeri:

V arhitekturnem merilu (zgodovinska stavba) — popravilo žlebov ali strešne kritine, zavarovanje okrasnih delov pred vlago in razpadanjem.

V urbanističnem merilu (zgodovinsko mesto ali kompleks) — večja popravila na stavbah, vzdrževanje tlakov na cestah in zelenih površih.

2. Varstvo, ki obsega utrditev materialov in konstrukcij spomenika, ob uporabljanju najsodobnejših tehničnih sredstev in postopkov. Pri tem ne sme priti do nobenih notranjih ali zunanjih sprememb.

Primeri:

V arhitekturnem merilu — nasičenje kamna s kemičnimi snovmi, utrjevanje temeljev, vgrajevanje izolacijskih materialov ali ojačitvenih gred v zidove.

V urbanističnem merilu — utrditev tal pod zgodovinskim kompleksom z uporabo elektrokinetskega postopka, osuševanje tal.

Neločljiva sestavina varstva nekega spomenika je ohranitev in zavarovanje značaja njegovega zgodovinskega okolja (ambianta, op. pr.).

ADAPTACIJA

Adaptacija spomenika je zaželeno delo. Sestoji iz prilagoditve (adaptacije) spomenika za sodobne, družbeno koristne namene. Adaptirani spomenik mora biti opremljen v skladu s sodobnimi potrebami (instalacije), vendar pa je treba pri tem ohranjati njegov zgodovinski značaj. V neizogibnih primerih je mogoče dovoljevati samo majhne spremembe v prostoru in dekoraciji na delih, ki imajo majhen umetnostni in zgodovinski pomen.

Primeri:

V arhitekturnem merilu — adaptacija neke palače v muzej, samostana v hotel, mestne hiše v sedež mestnih občinskih uradov, svetišča v dvorano za zborovanja ali predstave, trdnjave iz 19. stoletja v industrijsko podjetje.

V urbanističnem merilu — adaptacija (revitalizacija) starega mesta v predel stanovanj in uslužnostnih dejavnosti, adaptacija stare ceste v sodobno prometno žilo.

PREMESTITVE

Premestitev spomenika ali pa samo njegovega dela je dovoljena samo v izjemnih primerih, kadar ni nobenih drugih sredstev in načinov za ohranitev spomenika.

Primeri:

V arhitekturnem merilu — prenos zunanjih polihromacij v notranjost stavbe, kadar bi jih zunanje razmere poškodovale ali uničile in kadar ni mogoče zavarovati spomenika na kak drug način.

V urbanističnem merilu — spomenik prenesemo ali razstavimo in spet postavimo na drugem mestu, če je treba zgraditi čez njegovo prvotno mesto pomembno prometno zvezo ter bi bilo rušenje spomenika edina možnost (alternativa)

RESTAVRIRANJE

Restavriranje je sprejemljiva meja tehničnega posega. Njegov bistveni pogoj je znanstvena gotovost, ki jo daje spomenik sam, gotovost izgine v trenutku, ko se začne podmena (hipoteza). Namen restavracije je pojasniti kompozicijo spomenika, da bi tako povečali poučni in estetski učinek spomenika. (Kar se tiče starodavnih spomenikov, je najbolj zaželena anastilozna, to je tehnični poseg, ki je neke vrste ponovna sestavitev razrušenega spomenika iz njegovih prvotnih delov).

Restavracija obsega:

1. majhne dopolnitve, ki so omejene na najmanjšo potrebno mero, ki se morajo skladno vključevati v celoto in ki morajo biti jasno ločljive od izvornih delov, da ne bi kvarile dokumentarne vrednosti spomenika.

Primeri:

V arhitekturnem merilu — dopolnitev manjših (manjkajočih, op. pr.) delov kamnitih okvirov, majhna dograditev zidu, kjer prej ni bilo odprtine.

V urbanističnem merilu — dopolnitev zgodovinskega kompleksa s ponovno zgraditvijo nove ali popolnoma rekonstruirane zgodovinske stavbe (zapolnitev).

2. V izjemnih primerih — odkritje spomenika ali njegovega dela z odstranitvijo poznejših dodatkov pod pogojem, da imajo odstranjene sestavine res manjšo vrednost kakor odkrite in da stanje ohranjenosti ter količina (kvantiteta, op. pr.) zgodovinske snovi, ki jo je treba odkriti, opravičujeta to dejanje.

Primeri:

V arhitekturnem merilu — porušenje novejših predelnih sten ali odstranitev dozidav manjše vrednosti.

V urbanističnem merilu — porušenje stavbe, ki ima nizko vrednost.

DOZIDAVE

Nujne dozidave, ki presegajo okvir restavracijskih del (kadar ni znanstvene gotovosti), morajo biti takšne, da jih je moč jasno razpoznati kot sodobne in morajo biti v skladu z arhitekturno kompozicijo spomenika in njegovega okolja. Treba jih je obdržati v mejah nenapadalne preprostosti.

Primeri:

V arhitekturnem merilu — nove predelne stene, nove vratne in okenske odprtine.

V urbanističnem merilu — nove stavbe in ceste.

DRUGI DEL**NEPRAVILNI POSEGI**

Dela, katerih namen je obnova (ponovna postavitvev; reconstitution, op. pr.) neobstoječih ali pretežno razrušenih zgodovinskih spomenikov, ne spadajo v

okvir pravilnega obravnavanja spomenikov. Vendar pa so razrušenja v času vojne v letih 1939—45 prisilila veliko evropskih držav k takojšnji obnovi svojih spomenikov iz ruševin, da ne bi nacistično divjaštvo zmagalo nad stoletja staro dediščino evropske celine. V tem primeru so smatrali obnovo najdragocenejših spomenikov zaradi čustev kot ideološko izjemoma opravičeno. Ugotavljali so tudi, da ta dela ne predstavljajo značilnih graje vrednih predelav, temveč da so obnovitvena dela. Na nesrečo pa so postala takšna dela primeri, na katere se sklicujejo in se z njimi opravičujejo na najbolj presenetljiv način pri obnavljanju celih stavb ali njihovih delov še danes. Za tako stanje je deloma krivo tudi pomanjkanje natančnih opredelitev (definicij, op. pr.) o obnavljanju spomenikov.

Del besedila Beneške listine, ki se nanaša na obnovo (rekonstrukcijo):

V beneški listini je samo en stavek v zvezi z obnavljanjem, ki pa je vstavljen precej nesrečno v poglavje o izkopavanjih. Glasi se tako: Vsakršna obnovitvena dela pa je treba sploh od vsega začetka izključiti; dovoliti je mogoče samo anastilozo, to je zopetno sestavljanje obstoječih, toda razkosanih delov...

PREDLOGI ZA OPREDELITVE

Ko v celoti sprejemamo načelo, da ni dovoljena ponovna izdelava (reprodukcija) spomenikov, moramo jasno razločevati obnavljanje (rekonstrukcijo) od novogradnje (integralne rekonstrukcije). Zadnjo lahko smatramo v nasprotju z delnim obnavljanjem (rekonstrukcijo) za manjše graje vredno obravnavanje ter jo je mogoče dovoljevati v nekaterih izjemnih okoliščinah (kadar gre za neposredno obnovo razrušenega spomenika velikega pomena).

Predlagamo naslednji opredelitvi za dve vrsti reprodukcij spomenikov:

Obnovitvena izgradnja (integralna rekonstrukcija) — je neposredna obnova zadnje stopnje nekega spomenika (pred razrušenjem zaradi katastrofe ali vojne), ki še obstaja kot predmet v spominu živega roda in kadar je še ohranjena v znatni količini prvotna snov.

Primeri:

V arhitekturnem merilu — samostan Monte Casino.

V urbanističnem merilu — Staro mesto v Varšavi, zgodovinski kompleks Carskega sela v Leningradu, ZSSR.

Rekonstrukcija — je

1. obnova ene izmed razvojnih stopenj zgodovinskega spomenika, ki ni več navzoča kot predmet v spominu živega roda in kadar je ohranjenih zelo malo ali pa kadar ni ohranjenih nobenih prvotnih ostankov.

Primeri:

Levi zvonik cerkve sv. Abdonija v Comu, ki se je zrušil v 13. stoletju in je bil delno obnovljen v drugi polovici 19. stoletja; Loggia del Pesce v Firenci, ki je bila porušena v 19. stoletju in je bila obnovljena (rekonstruirana) na drugem mestu v drugi polovici 20. stoletja.

2. neposredna obnova nekega zgodovinskega spomenika, katerega prvotna snov je popolnoma propadla.

Primer:

Campanile San Marco v Benetkah (opomba: rekonstrukcija stolpa sv. Marka v Benetkah je obenem tudi primer restavracije zgodovinskega kompleksa, v tem primeru Trga sv. Marka.). V urbanističnem merilu popolna restavracija ne obstaja.

TRETJI DEL

URBANISTIČNI DODATEK

Besedilo iz petega poglavja Beneške listine, ki se nanaša na zgodovinske komplekse:

Člen 14. Spomeniška mesta morajo biti predmet posebne skrbnosti, da bi ohranili njihovo celovitost in zagotovili, da so primerno sanirani, urejeni in predstavljeni (prezentirani). Varstvena in restavracijska dela, ki se opravljajo na takšnih mestih, morajo biti prežeta z načeli, ki so navedena v prejšnjih členih.

Predlog za sistem sorazmerij med kategorijami tehničnih obravnav glede na različna prostorska merila:

Beneška listina priporoča, naj bi se uporabljala načela, ki veljajo za obravnavanje spomenikov, tudi za komplekse zgodovinske arhitekture (zgodovinska mesta). Če govorimo na splošno, je to pravilno stališče, vendar pa zadeva mehanično prenašanje načel iz arhitekturnega merila (stavbe) na urbanistično področje (mesto) na težave v praksi, kajti medsebojna sorazmerja niso vzporedna. Ob vsaki posamezni spremembi iz manjšega v večje merilo (na primer iz arhitekturnega v urbanistično) se premakne vrsta tehničnega posega praviloma najmanj za eno stopnjo.

— **Varstvo** (konservacija) v arhitekturnem merilu (ko gre za izločen spomenik) je v merilu zgodovinskega mesta premajhen poseg, da bi mu mogli dati strokoven izraz (termin).

— **Restavracija** in nove dozidave v arhitekturnem merilu postanejo varstvo v urbanističnem merilu (kadar gre za zgodovinsko mesto), medtem ko so na področju večjega prostorskega sistema (na primer predela, regije) premajhni posegi, da bi zaslužili poseben strokoven izraz (termin).

— **Obnovitvena gradnja** (integralna rekonstrukcija) in porušenje v arhitekturnem merilu postaneta restavracija v urbanističnem merilu in prehajata v stopnjo varstva v merilu večjega prostornega sistema.

— Nova stavba, ki je zgrajena na mestu spomenika, ki več ne obstaja, se označuje kot restavracija v urbanističnem merilu in kot varstvo v merilu večjega prostorskega sistema.

— **Obnovitvena gradnja** v urbanističnem merilu (popolna rekonstrukcija zgodovinskega kompleksa) postane restavracija v merilu večjega prostornega sistema.

— **Nova gradnja** v urbanističnem merilu (novo mesto, ki je zgrajeno na prostoru zgodovinskega mesta, ki več ne obstaja) postane restavracija večjega prostornega sistema.

— **Obnovitvena gradnja** (integralna rekonstrukcija) predela (regije) nima ustreznega pojma v okviru posegov v manjših merilih in spada načelno v vrsto teoretičnih razmišljanj. Praktično jo uporabimo lahko le po popolnem porušenju.